

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Maṭla* 6, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 35^b; Mahmut R. Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, İstanbul 1961, s. 55; Abdülkâdir-i Merâgî, *Câmi 'u'l-elhân* (nşr. Takî Bîniş), Tahran 1987, s. 202-203; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 636, 638; H. G. Farmer, *Turkish Instruments of Music in the Seventeenth Century*, Glasgow 1937, s. 32-33; Gönül Alpay, *Ahmed-i Dai and His Çengname*, Cambridge 1975; a.m.f., "Çengnâme'de Musiki Terimleri (Perde, Nağme, Makam, Seyir, Şube, Terkip, Âvâz)", *DTCF Felsefe Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, X, Ankara 1976, s. 83-97; Raûf Yektâ, "Türk Sazları III", *MTM*, sy. 5 (1331), s. 235-236; Osman Şevki Uludağ, "Çenknâme", *MM*, sy. 62 (1953), s. 57-59; İsmail Baha Süreşan, "Çenk'e Dair", a.e., sy. 205 (1965), s. 4-5; Hedwig Usbeck, "Türklerde Musiki Aletleri", a.e., sy. 240 (1968), s. 28-29; Ayhan Gültaş, "Divan Şiirinde Türk Musikisi Sazları", *Kök*, sy. 5, İstanbul 1981, s. 26-27; Kemal Eraslan, "Ahmedî, Münazara, Telli Sazlar Atışması", *TDED*, XXIV (1986), s. 129-204; Pakalın, I, 347-348; Öztuna, *BTMA*, I, 198-199.

AYHAN GÜLTAŞ

ÇENG-i HARBİ

(bk. ÇENG-i HARBİ).

ÇENGİ YÜSUF DEDE

(bk. YÜSUF DEDE EFENDİ).

ÇEP

Ta'lik yazıdan ilham alınarak
Türk hattatları tarafından icat edilen
divanı yazıya verilen ad
(bk. DİVANİ).

ÇEPNİ

Oğuz boylarından biri.

Boyun ismine Kâşgarlı Mahmud'un Oğuz boylarını gösteren listesinde rastlanır. Burada Çepni boyu yirmi birinci sırada zikredilmiş ve damgası da gösterilmiştir. Fahreddin Mübârek Şah'ın (XIII. yüzyılın başları) listesinde de Çepni adının görülmemesinin sebebi kesin olarak izah etmek güçtür. Residüddin (XIV. yüzyılın başları) Çepniler'i Üçoklar'ın dördüncü boyu olarak gösterir. Çepni adının ise "düşmanla her zaman savaşır" mânasına geldiğini yazarak Bayındır, Becene (Peçenek), Çavuldurlar'la (Çavundur) ortak olan onkunlarının sungur, şölenlerdeki et paylarının da "sol karı yağrın" yani sol kürek kemiği kısmı olduğunu bildirir.

Çepniler'in Anadolu'nun fetih ve iskânında mühim roller oynadıkları bilinmektedir. XVI. yüzyılda Anadolu'da onlara ait

kırk beş kadar yer adının görülmesi bunun en önemli delilidir. Hacı Bektâş-ı Veli'nin Sulucakarahöyük'teki ilk müridleri Çepniler'dendi. Bektaşî çelebilerinin bu köydeki Çepniler'den tanınmış bir ailenin soyundan gelmeleri kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca onların 1240 yılında vuku bulan Baba İshak Türkmenleri'nin ayaklanmalarına katılmış olmaları da kabul edilebilir. 1277 yılında Sinop yöresinde kalabalık bir Çepni topluluğu yaşamaktaydı. Aynı yıl Çepni Türkleri Sinop'a saldıran Trabzon Rum İmparatoru Giorgi'yi denizde yenerek Selçuklu Türkiye'si'nin bu en önemli ticaret limanının Rumlar'ın eline geçmesine mâni oldular. Canit (Canik) denilen Samsun-Giresun arasındaki bölgenin fethinde en büyük rolü bu Çepniler oynadı. Hatta Bayramlı (Ordu) yöresindeki Hacı Emirli Beyliği'nin onlar tarafından kurulduğunu ileri sürmek de mümkündür. Giresun'un 798 veya 799 (1396-97) yılında Hacı Emîr oğlu Süleyman Bey tarafından fethi üzerine Çepniler Trabzon yöresine ulaştılar. 1405 yılında ise Trabzon-Erzincan yolu onların kontrolü altına girdi. 1461'de Trabzon'u fethetmeye gelen Fâtiḥ Sultan Mehmed şehrin güney ve batı yörelerinin Çepniler'le dolu olduğunu görmüştü.

Çepniler'den bir kısmının Huzun Hasan zamanında Akkoyunlular'ın hizmetine girdiği bilinmektedir. Nitekim Uzun Hasan'ın emîrleri arasında Çepniler'den İ Aldı Bey de bulunmaktaydı. Bu emîrin Trabzon Çepnileri'nden olması kuvvetle muhtemeldir. XVI. yüzyılda Anadolu'nun birçok yerinde Çepni oymakları yaşıyordu.

Halep Türkmenleri arasında yaşayan Çepniler üç kol halinde olup bunlardan 397 vergi nüfuslu ana kol Antep'in kuzeydoğusundaki Rumkale yöresinde yaşamaktaydı. Nüfusları çok az olan diğer iki kol Başım Kızdılu Çepni adını taşımakta ve Amik ovasındaki Gündüzlü'de bulunmaktaydı. XVII. yüzyılın ortalarında ana kol yine Rumkale yöresinde yaşamakta, fakat Başım Kızdılu Çepniler batıda Aydın ve Saruhan sancaklarında oturmaktaydılar.

Diyarbakir bölgesindeki Boz-ulus'a bağlı Çepniler de 1691 yılında birçok Boz-

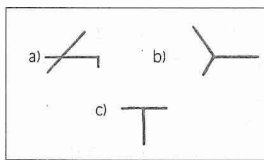
ulus oymakları gibi Rakka bölgesinde yerleştirildiler. Bunlara beylerinin adıyla Kantemir Çepnisi deniliyordu. Rakka'ya yerleştirilen Çepniler bu bölgeden iki defa kaçtılar. İkinci kaçışlarında Turgutlu ve Bergama taraflarına gittiler (1141/1728) ve oradan bir daha sürgün yerlerine dönmediler. Günümüzde Balıkesir, İzmir (Bergama), Manisa ve Aydın vilâyetlerindeki köylerde oturan Çepniler, Başım Kızdılu ile Kantemir Çepnileri'nin torunlarıdır.

Çepniler'den önemli bir kol da Sivas-Kırşehir bölgesindeki Ulu-yörük topluluğu arasında yaşıyordu. Bu Çepniler 926 (1520) yılında on yedi kışlakta oturuyor ve çiftçilik yapıyorlardı, o tarihte vergi nüfusları 432 idi. 982 (1574-75) yılında ise Çepniler'in vergi nüfusları dört katından fazla bir artış kaydederek 1884'e yükselmmişti.

XVI. yüzyılda Konya bölgesinde de mühim bir Çepni topluluğu bulunuyordu. Bu Çepni topluluğundan bir kol I. Selim devrinde Eski İl kazasındaki altı köyde yerleşmiş ve bu koldan sadece küçük bir oba eski yaşayışını sürdürmüştü. İkinci Çepni kolu Turgut kazasındaki bazı ekinliklerde çiftçilik yapmakta, üçüncü Çepni kolu ise Karaman'ın batısındaki Mahmudlar kazasına bağlı dört köyde oturmaktaydı.

Çepniler Yavuz Sultan Selim devrinde Trabzon sancağında bilhassa Giresun-Kürtün ve Vakfikebir arasında yoğun bir şekilde yaşıyorlardı. Bundan dolayı bu yörenin batı kesimine Vilâyet-i Çepni adı verilmişti. Çepniler daha sonraki yüzyıllarda Trabzon'un doğusunda bulunan yerlere göç ederek oralardaki Türk yerleşmesinde önemli bir rol oynadılar. Günümüzde Sürmene, Of ve Rize'nin özellikle merkez nahiyesi ile Karadere ve İkizdere'deki Türkler'in önemli bir kısmını onların torunları meydana getirir. Şimdi bile adı geçen yerlerde Çepni adını taşıyan ailelere rastlanır. Bununla birlikte Çepniler'den bazıları Rize yöresinde de durmayarak Batum'a kadar gitmişlerdir.

Bunlardan başka nüfusları az olmakla birlikte Maraş, Bozok, Çukurova, Koçhisar, Çorum ve Hamîd sancaklarında da bazı Çepni oymakları bulunmaktaydı. Öte yandan İran'da Safevîler'in hizmetinde de Trabzon bölgesinden gelen bir Çepni topluluğu vardı. Fakat bunların nüfusları fazla olmadığı için XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren adlarına rastlanmamaktadır. Bütün bu bilgilerden

a) Kâşgarlı'ya (XI. yüzyıl),
b) Residüddin'e (XIII. yüzyıl),
c) Yazıcıoğlu'na (XV. yüzyıl) göre Çepni boyu damgası